

לזכרם

שרה (סורור) סורודי חוקרת יהודי איראן וספרותם העממית

שאל שקד

שרה (סורור) סורודי, החוקרת המובהקת של התרבות האיראנית העממית ושל יהודי איראן, הסתלקה מאיתנו באופן פתאומי, והיא בת שישים וארבע (נולדה באיראן בשנת 1938, ונפטרה בירושלים בשנת 2002). שרה היתה פעילה בהוראה, בניהול החוג ללימודי הודו, איראן וארמניה, באוניברסיטה העברית, ובפעילויות המחקר שלה עד היום שבו אושפזה בבית החולים, שבו נפטרה מלוקמיה לאחר ימים אחדים. הידיעה הפתאומית על מותה היכתה את חבריה ואת תלמידיה בהלם. כל אחד ממקורביה יודע לספר על פגישותיו האחרונות איתה, שהיו בדרך כלל ללא שום סימן שהסוף מתקרב ובא – אף על פי ששרה סבלה בחייה, היא לא הרבתה לשתף אחרים בבעיות שהטרידו אותה; תמיד נראתה שקולה ומאוזנת, תמיד נראתה כמי שיודעת לשלוט בגורלה ובחייה, תמיד היתה הוגנת, עניינית ואמיצה.

שרה למדה תחילה באוניברסיטת טהראן ולאחר מכן באוניברסיטה העברית, וסיימה את לימודיה באוניברסיטת קליפורניה בלוס אנג'לס, שם עשתה את לימודי הדוקטורט שלה בהדרכתו של ההיסטוריון פרופ' אמין בנאני (Amin Banani) עבודת הדוקטור שלה הוקדשה לשירה הפרסית המודרנית של תקופת מהפכת החוקה, משנת 1905 עד 1911. כמה מן המאמרים שפירסמה מבוססים על עבודת הדוקטור שלה, אך העבודה עצמה לא פורסמה; התעניינותה העמוקה בשירה הפרסית של העת החדשה באה לידי ביטוי גם בכמה מן המאמרים שלה. לאחר הדוקטורט שבה ד"ר סורודי לירושלים ונתמנתה למרצה באוניברסיטה העברית.

לצערו שרה לא הרבתה לפרסם. אף על פי כן, המאמרים שפורסמו מפרי עטה הם מופת למיצוי עד תום של הנושא שבו היא עוסקת ולבדיקת כל הפרטים הנוגעים לעניין תוך כדי הדגשת העיקר. הדברים שכתבה ופרסמה בדוקים ומנופים, אך מאמריה מצטיינים עם זאת בכתיבתם הרהוטה והבהירה. מבלי להיות שבויה בכבלי מינוח או דיסציפלינה נוקשה, ביקשה שרה סורודי לתאר את החיים האיראניים כפי שהם, בלי קישוטים ובלי גינונים מיותרים, על עדינותם ועושר ההבעה שלהם, וגם על נוקשותם וחריפותם. שרה היתה אחד הבודדים בין חוקרי התרבות האיראנית שהקדישו הרבה מאונם ומרצם לחקר הספרות העממית ואורחות החיים של החברה, ובמקרים רבים במיוחד לקשר המיוחד שבין התרבות האיראנית הכללית והתרבות היהודית. עניינו אותה בדרך כלל מעברים בין תרבויות. היא כתבה על התמורה שחלה בדמותו של רוסתם מגיבור טרום-אסלאמי

לגיבור מוסלמי בסיפורי העם הפרסיים (המאמר התפרסם ב־*JSAI* כרך 2, בשנת 1980), ועל דמותו של ישו בשירה הפרסית המודרנית (המאמר התפרסם ב־*The Muslim World*, כרך 49, בשנת 1979).

דוגמה יפה לדרך עבודתה של שרה כלולה באחד ממאמריה הראשונים, "שירייה חתני, שיר חתונה בפרסית יהודית" שפורסם (באנגלית) בקובץ הראשון של איראנו־יודאיקה (הוצאת מכון בן־צבי, ירושלים 1982). במאמר זה שרה מצרפת עבודת שדה שעשתה מפי מסרנים לעבודה ספרותית ופילולוגית על מקורות כתובים, בדפוס ובעיקר בכתב יד. במאמר שרה מביאה נוסח של שיר בשבח החתן, שהיה בשימוש כמה קהילות יהודית באיראן (בעיקר קהילות אספהאן, כאשאן ושיראז), מנתחת את לשונו ומבנהו, וקובעת אותו במסגרת החיה שבה נוצר ובוצע.

מאמר אחר מוקדש לנוסחאות של שבועה בין יהודי איראן, ואלה מושוות לנוסחאות הנהוגות בין איראנים מוסלמים (מאמר זה פורסם באנגלית בקובץ השני של איראנו־יודאיקה, 1990). גם כאן נעשתה על ידי שרה עבודת איסוף יסודית ומלאה, והנוסחאות ממוינות לפי המקומות שבהן שימשו. מאמר נוסף עוסק בדינים האסלאמיים של השיעה, המייחסים טומאה ליהודים, אך מושג הטומאה נידון בתוך מסגרת רחבה יותר של השוואת הדינים השיעיים לדיני הטומאה הזורואסטריים המייחסים טומאה דומה לאנשים הנמנים על דתות אחרות. מאמר זה הופיע באנגלית בקובץ השלישי של איראנו־יודאיקה (1994). החומר המרתק הזה מלמד על הקרבה הרבה בין תפיסת העולם השיעית לבין תפיסת העולם הזורואסטריית (לפחות זו הבאה לידי ביטוי בכתבים זורואסטריים מאוחרים), ומעלה על הדעת את האפשרות שהקשרים ההיסטוריים שבין שתי התרבויות הדתיות הללו הם אלה שהביאו להמיון כה גדול גם בתפיסה הנוגעת ליחס כלפי האחר, כלפי אלה שאינם נמנים על הדת "שלנו".

במאמר נוסף, הנמצא בדפוס, עוסקת המחברת בטקס איראני עממי המוקדש לאלוהי הנביא, והמחברת מבקשת לראות בו שריד לטקס מן התקופה שלפני האסלאם (יתפרסם ב־*Jerusalem Studies in Arabic and Islam*).

בעזבונה השאירה שרה סורודי ספר המבוסס על סיפורי העם של יהודי פרס שנקבצו בארכיון הסיפור העממי שבחיפה. ספר זה כולל ניתוח טיפולוגי של סיפורי העם הללו, לפי הקלסיפיקציות המקובלות על חוקרי הסוגה הספרותית הזאת. הספר מצפה לעריכה סופית ולפרסום, ויש לקוות שיראה אור בקרוב.

ההערות הללו מכוונות לתת רושם כלשהו על הייחוד שבדרך עבודתה של שרה ובתרומותיה לחקר איראן, תרבותה ויהודיה, תחום שבו היתה שרה סורודי למעשה כמעט המומחית היחידה.

הכרותי עם שרה התחילה עוד כשהיתה תלמידה; אז למדתי להעריך את תכונותיה האנושיות והאינטלקטואליות. המשכתי לכבד אותה גם לאחר מכן, כשנעשתה עמיתתי לעבודה באוניברסיטה, ועוד יותר מזה, כשכיהנה בתפקיד ראש החוג ללימודי הודו, איראן וארמניה. שרה היתה תקיפה ומחמירה כשהיה צורך בכך, אך אף פעם לא מתוך

הטלת שררה או בקשת טובת הנאה, ואף פעם לא מתוך שרירות לב. ברוב השיחות שקיימנו הביעה דאגה לעתיד הלימודים שעניינו אותנו, ורצתה לפעול בצורה נכונה וללא פניות בכדי לקדם את הנושאים הללו. יחסה לתלמידים היה רווי כבוד, אך היתה בה גם ביקורתיות ככל שהדבר נתבקש. אני יודע שתלמידיה העריכו תמיד את יכולתה האינטלקטואלית, את ידיעותיה ואת הגינותה, ואת העובדה שהיא הקדישה מאמץ רב בכדי לעזור לתלמידים שהראו יכולת והבטחה.

היתה בשרה רגישות ואהבה עמוקה לדברים האיראניים, ללשון, לספרות, לשירה, לדרכי ההבעה ולאופני החיים, והיה בה ידע רב, רחב ועמוק, ביחס לכל מה שנוגע לתולדות איראן ויהודיה בעבר הקלסי הרחוק וגם בעבר הקרוב ובהווה.

עם פטירתה של שרה סורודי נותר חלל ריק המורגש לא רק בירושלים, במסגרת הלימודים האיראניים שבאוניברסיטה העברית, אלא גם בחוג הרחב יותר של המומחים לתרבות האיראנית בעולם. רבים מידידיה ומוקיריה בארצות שונות, בארצות הברית ובאירופה, הגיבו בצער עמוק על הידיעה בדבר פטירתה, וראו צורך להביע את רגשותיהם במכתבים ובדברים שבעל פה.

חבל על דאבדין ולא משתכחין.

כתבי שרה (סורור) סורודי

- .1 *Persian Poetry in Transition: 1905–1911*, University of California, Los Angeles, adviser prof. Amin Banani, 1972 (unpublished Ph.D. Dissertation)
- .2 שיירי עם בפרסית ובפרסית־יהודית, אקדמון 1974
- .3 מקראה בעיתונות פרסית, אקדמון 1975
- .4 “Two poems by Mehdi Akhavan Sales”, *The Literary Review* XVIII (1974), pp. 112–114
- .5 “‘Speech’: A poem by Mehdi Akhavan Sales”, *Iranian Studies* X (1976), pp. 84–86
- .6 מקראה בפרסית קלסית ומודרנית, אקדמון 1977 (עם אמנון נצר)
- .7 “Iranian heritage in the eyes of the poet Mehdi Akhavan Sales”, *Towards a Modern Iran: Studies in Thought, Politics and Society*, ed. Eli Kedourie and Sylvia Haim, London 1980, pp. 132–154
- .8 המקומות הקדושים של יהודי איראן”, יהודי איראן, בעריכת אמנון נצר, חולון 1988, עמ’ 18–21
- .9 “Mirza Aqa Khan Kermani and the Jewish question”, *Muslim-Jewish Encounters: Intellectual Traditions and Modern Politics*, eds. Ronald L. Nettler and Suha Taji-Farouki, Harwood Academic Publishers and the Oxford Center for Hebrew and Jewish Studies 1998, pp. 149–170
- .10 “‘Ending of the Shahnameh’: A critique,” *Iranian Studies* II (1969), pp. 80–96
- .11 “The dispute of ‘the old and the new’ in modern Persian poetry”, *Asian and African Studies* X (1974), pp. 25–38
- .12 “Az Saba ta Nima: A History of Persian Literature in the 19th and early 20th centuries”, *Iranian Studies* IX (1976), pp. 180–195 (review article)
- .13 “Myth and legend as a key to reality and vision in the works of Mehdi Akhavan Sales”, *Asian and African Studies* XII (1978), pp. 366–389 (Translated twice into Persian)
- .14 “On Jesus’ image in modern Persian poetry”, *The Muslim World* LXIX (1979), pp. 221–228
- .15 “Poet and Revolution: The impact of the Iranian Constitutional Revolution on the literary and social outlook of the poet”, *Iranian Studies*, part one, XII (1979), pp. 3–41; part two, *ibid*, pp. 239–273
- .16 “Islamization of the Iranian national hero Rustam as reflected in Persian folktales”, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, vol. II (1980), pp. 365–383

- “Jews in Islamic Iran”, *The Jerusalem Quarterly* 21 (1981), pp. 99–114 .17
- “*Shira-ye Hatani*: A Judeo-Persian wedding song”, *Irano-Judaica I: Studies Relating to the Jewish Contacts with Persian Culture Throughout the Ages*, ed. by Shaul Shaked, Jerusalem 1982, pp. 204–264 .18
- “*Sur-e Esrafil*, 1907–1908: Social and political ideology”, *Middle Eastern Studies* XXIV (1988), pp. 230–248 .19
- “Folk poetry and society in nineteenth century Iran”, *Proceedings of the First European Conference of Iranian Studies*, Part 2: Middle and New Iranian Studies, eds. Gherardo Gnoli and Antonio Panaino, Rome 1990, pp. 541–552 .20
- “Judeo-Persian religious oath formulas as compared with non-Jewish Iranian traditions”, *Irano-Judaica*, II, eds. Shaul Shaked and Amnon Netzer, Jerusalem 1990, pp. 167–183 .21
- “The Constitutional movement in literature”, *Encyclopaedia Iranica*, VI, fas. 2, ed. Ehsan Yarshater, Costa Mesa 1992, pp. 212–216 .22
- “The Concept of Jewish impurity and its reflection in Persian and Judeo-Persian traditions,” *Irano-Judaica*, III, eds. Shaul Shaked and Amnon Netzer, Jerusalem 1994, pp. 142–170 .23
- “Religious oaths of the Jews of Iran”, *Pādyāvand* 3 (1999), pp. 229–253; .24
a revised version of the article published in *Irano-Judaica*, II (Persian)
- “פאדיוונד, סדרה של פרסומים דו־לשוניים (פרסית-אנגלית) על ההיסטוריה והתרבות של יהודי איראן, בעריכת אמנון נצר, מזדא, קליפורניה, כרך א’ (1996), כרך ב’ (1997)”, פעמים 84 (תש”ס), עמ’ 134–139 (מאמר ביקורת) .25
- “*Sofreh* of Elijah the Prophet: A Pre-Islamic Iranian ritual?”, *JESAI* 26 .26
(2001) (forthcoming)
- “Habaqua (Habakkuk), the tomb of?”, *Encyclopaedia Iranica*, (Forthcoming) .27